

«Azərbaycan məktəbi» jurnalının sələfləri və pedaqoji mətbuat tarixindəki xidmətləri

Müəllif **Hüseyn Əhmədov**

Pedaqoji elmlər doktoru, professor, Rusiya Dövlət Təhsil Akademiyasının xarici üzvü.

Annotasiya

«Azərbaycan məktəbi» jurnalı tarixi yol keçmiş, milli məktəb və pedaqoji elmlərin tərəqqisində böyük xidmətlər göstərmişdir. Bu gün müstəqil Azərbaycanda fəaliyyət göstərən «Azərbaycan məktəbi» təhsilin, pedaqoji elmlərin inkişafında, Azərbaycan xalq pedaqogikasıdan başlayaraq maarifçilərin, mütəfəkkirlərin, həmçinin mütərəqqi rus və Avropa pedaqoqlarının ideyalarının yayılmasında tarixi rol oynamışdır. Jurnalın səhifələrində dərc edilən pedaqoji nəzəriyyələr, məktəb və pedaqoji fikir tarixinə dair məqalələr, məktəbsünaslıq, ailə tərbiyəsi, məktəbəqədər tərbiyə, həmçinin fənlərin tədrisi metodikasına dair yazılar təhsil işçilərinin fəaliyyətinin düzgün qurulmasında əhəmiyyətli rol oynamışdır. Ötən əsrin ikinci yarısından başlayaraq pedaqoji elmlər sahəsində xidməti olan ziyalılardan böyük əksəriyyəti bu mətbuat orqanından bəhrələnmişdir. Jurnalın tarixinə nəzər salsaq, orta əsrlərdə Azərbaycanda məktəb təhsilinin ümumi səciyyəsinə göstərən məqalələr, respublikamızda dünyəvi təhsil müəssisələrinə, onların quruluşuna, bu məktəblərin tarixi roluna, rus-Azərbaycan və Zaqafqaziya xalqlarının pedaqoji əlaqələrinə, ölkəmizdə müəllim kadrları hazırlığının bir çox cəhətlərinə aid xeyli dəyərli məqalələrin dərc edildiyi aşkar olur. Bu da həqiqətdir ki, Azərbaycan xalq pedaqogikasıdan yüzlərlə mütəfəkkirin, pedaqoqun, maarifçinin, müəllimin, metodistin həyatı və fəaliyyəti, pedaqoji ideyaları ilk dəfə bu jurnal vasitəsilə xalqımıza çatdırılmışdır. Məqalənin yazılmasında məqsəd, Azərbaycan təhsilinin və pedaqoji elminin inkişafında misilsiz xidmətləri olan «Azərbaycan məktəbi»nin keçdiyi yola nəzər salmaqdır.

Açar sözlər

Pedaqoji mətbuat, milli təhsil, pedaqoji fikir, məktəb, «Azərbaycan məktəbi» jurnalı.

DOI: 10.32906/AJES/686/2019.01.48

Məqaləyə istinad: Əhmədov H. (2019) «Azərbaycan məktəbi» jurnalının sələfləri və pedaqoji mətbuat tarixindəki xidmətləri. «Azərbaycan məktəbi». № 1 (686), səh. 183–199.

Məqalə tarixçəsi: Göndərilib — 06.12.2018; Qəbul edilib — 18.02.2019

The predecessors of Azerbaijan Journal of Educational Studies and its role in the history of pedagogical press

Author **Huseyn Ahmedov**

Dr.Prof., Foreign Member of the Russian State Academy of Education.

Abstract «Azerbaijan Journal of Educational Studies» (AJES) has made a historic way, has provided great services in the progress of national school and pedagogical sciences. In today's independent Azerbaijan, the Journal has played a historic role in the development of education in Azerbaijan, pedagogical sciences, as well as in the spread of ideas of progressive Russian and European educators, along with pedagogical ideas of educators, thinkers, starting from the Azerbaijani folk pedagogy. The pedagogical theories published on the pages of the journal, the articles on the history of school and pedagogical thought, school science, family education, preschool education, and the teaching methodology play an important role in the proper functioning of the educational staff. The vast majority of intellectuals who have been working in the field of pedagogical sciences since the second half of the last century have benefited from this Journal. While covering past issues of the Journal, articles showing general characteristics of school education in Azerbaijan in the Middle Ages publish significant articles related to secular educational institutions in Azerbaijan, their structure, historical role of these schools, pedagogical relations of Russian-Azerbaijani and Transcaucasian peoples, many aspects of teacher training in Azerbaijan it is discovered. It is true that the life and pedagogical activity, pedagogical ideas and ideas of hundreds of thinkers, pedagogues, educators, teachers, methodists of Azerbaijani people's pedagogy have been delivered to our people for the first time on this page. The purpose of the article is to look at the path of the «AJES», which has a unique role in the development of Azerbaijani education and pedagogical sciences.

Keywords Pedagogical press, national education, pedagogical thought, school, «Azerbaijan Journal of Educational Studies».

DOI: 10.32906/AJES/686/2019.01.48

To cite this article: Ahmedov H. (2019) *The predecessors of Azerbaijan Journal of Educational Studies and its role in the history of pedagogical press.*

Azerbaijan Journal of Educational Studies. Vol. 686, Issue I, pp. 183–199.

Article history: Received — 16.12.2018; Accepted — 18.02.2019

Giriş

«Azərbaycan məktəbi» jurnalı milli-mədəni irsimizin ayrılmaz hissəsi olan mətbuat tarixinə, o cümlədən pedaqoji mətbuata, ayrı-ayrı qəzet və jurnallarda təlim-tərbiyə məsələlərinin oxuculara çatdırılmasına biganə qalmamışdır. «Əkinçi»dən tutmuş «Kəşkül», «Yeni fikir», «Dərbistan», «Məktəb», «Molla Nəsrəddin» kimi qəzet və jurnalların pedaqoji ideyaları necə yaymasına ayrıca məqalələr həsr etməklə çox faydalı iş görmüşdür. Jurnal Azərbaycanda məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrinin, uşaq təşkilatlarının tarixi ilə də oxucuları tanış etmişdir. Sovet məktəblərinin inkişaf tarixini, onun dinamikasını göstərən məqalələrin, orta və ali məktəb təhsili sahəsində əldə etdiyimiz tarixi nailiyyətlərin oxuculara çatdırılması jurnalın, başlıca vəzifəsi olmuşdur. Akademik M.Mehdizadənin, professor M.Muradxanovun və onlarla məşhur pedaqog alimin Azərbaycanda xalq təhsilinin inkişaf yoluna həsr edilmiş silsilə məqalələri bu cəhətdən təqdirəlayiqdir. Beləliklə, respublikamızda xalq maarifinin inkişaf tarixinin müxtəlif məsələlərinə dair dərc edilmiş ayrı-ayrı məqalələr təkcə həmin məsələlər haqqında oxuculara konkret məlumat verməklə qalmamış, nəticə etibarilə Azərbaycanda məktəb və pedaqoji fikrin bitkin tarixini yaratmağa da əlverişli zəmin hazırlamışdır. Bu, jurnalın mühüm xidmətlərindən sayılmalıdır.

«Azərbaycan məktəbi» jurnalı respublikada pedaqog-alimlər dəstəsinin yetişməsinə də böyük kömək etmişdir. Bu gün Azərbaycanda pedaqogika tarixi, ümumi pedaqogika, psixologiya və ayrı-ayrı fənlərin tədrisi metodikası sahəsində fəaliyyət göstərən alimlər məhz «Azərbaycan məktəbi» jurnalından qidalanmışdır.

İlk pedaqoji mətbuatın yaranma tarixi

Azərbaycanda pedaqoji mətbuatın yaradılmasına aid ilk təşəbbüs XIX əsrin son illərinə təsadüf edir. Bu fikir anadan olmasının 150 illik yubileyini qeyd etməyə hazırlaşdığımız, Qori Müəllimlər Seminariyasının məzunlarından olan müəllim, tanınmış maarifçi, yazıçı, mühərrir, həkim və məşhur dövlət xadimi Nəriman Nərimanova (1870-1925) aiddir. Qeyd edək ki, o dövrdə, yəni XIX əsrin 90-cı illərində Azərbaycanda ana dilində heç bir elmi-pedaqoji mətbuat orqanı yox idi. «Tərcüman» o dövrün yeganə türk-Azərbaycan qəzeti idi [Əhmədov H. 2014]. Xalqın oyanmasında və maariflənməsində pedaqoji mətbuatın böyük rolunu dərk edən N.Nərimanov bu sahədəki mövcud boşluğu doldurmaq üçün özü Bakıda ana dilində qəzet nəşr etmək istəmiş, lakin təşəbbüsü baş tutmamışdır.

N.Nərimanovun 1896-cı ildə məşhur müəllim və ədib Sultan Məcid Qənizadə ilə birlikdə ana dilində «Sovqat» adlı uşaq jurnalı nəşr etmək istəyi də həyata keçməmişdir. Lakin o, xalqın ictimai-milli şüurunun inkişafında pedaqoji mətbuat yaratmaq fikrindən dönməmiş, 1899-cu ildə «Tazə xəbərlər» adlı həftəlik qəzet nəşr etmək fikrinə düşmüş və bunun üçün yenidən Mətbuat İşləri üzrə Baş İdarəyə və Qafqaz Sensura Komitəsinə müraciət etmişdir [Aşırlı A. 2009]. Qəzetin proqramında başqa bölmələrlə yanaşı, «Elmi və pedaqoji» bölmə də

nəzərdə tutulurdu. Qafqaz Sensura Komitəsi müxtəlif bəhanələrlə Nərimanovun ərizəsini (8 noyabr 1899) bu dəfə də rədd etdi. Onun müraciətinə verilən cavablar imperiyanın yerli xalqlara münasibətinin mahiyyətini çox gözəl bilən görkəmli maarifçini öz əzmindən döndərə bilmirdi. Odur ki, o, 1900-cü ildə «Məktəb» adlı xüsusi pedaqoji jurnal nəşr etmək üçün yenidən Qafqaz Sensura Komitəsinə müraciət etdi [Aşırılı A. 2009]. Qafqazın mülki işlər üzrə baş dəftərxana rəisi Qafqaz Sensura Komitəsinə göndərdiyi məktubda N.Nərimanovun həmin müraciəti haqqında belə yazmışdı: «İmperator III Aleksandr adına Bakı kişi gimnaziyasının sinif mürəbbisi köməkçisi Nəriman Nərimanov Mətbuat İşləri üzrə Baş İdarəyə müraciət edərək senzuranın qabaqcadan icazəsi ilə surəti verilmiş məramnamə əsasında özünün redaktəsi ilə Bakıda tatar (yəni Azərbaycan – H.Ə.) dilində «Məktəb» adlı elmi-pedaqoji jurnal nəşr etməyə icazə verilməsini xahiş etmişdir» [Əhmədov H. 1986, s. 55-61].

Jurnalın proqramında aşağıdakı bölmələr nəzərdə tutulmuşdu:

1. Xalq məktəblərinə aid hökumət sərəncamları;
2. Pedaqoji xarakterli baş məqalələr;
3. Rus məktəbləri;
4. Şəhər və kənd məktəbləri haqqında müxbir məktubları;
5. Elmi məlumatlar;
6. Məşhur rus pedaqoqlarının tərcümeyi-halı və pedaqoji fəaliyyəti;
7. Rus dilində nəşr olunan pedaqoji jurnalların xülasəsi;
8. Elanlar.

Buradan göründüyü kimi, N. Nərimanov rus məktəblərinin təcrübəsinin, rus klassik pedaqoqlarının həyat və fəaliyyətinin öyrənilməsinə, müəllimlər arasında geniş yayılmasına ayrıca fikir verirdi. O, məktəb və mədrəsələrin köhnə tədris üsullarına qarşı mübarizə apararaq, Azərbaycan məktəblərinin qabaqcıl rus və dünya pedaqogikası yolu ilə getməsinə çalışır, rus klassik pedaqoqlarının pedaqoji ideyaları, Rusiyanın qabaqcıl təlim-tərbiyə sistemi ilə Azərbaycan müəllimlərini tanış etmək, pedaqogika elminin yeniliklərini yaymaq istəyirdi. Lakin Qafqaz Sensura Komitəsinin jurnalı nəşr etməyə yenə də icazə verməməsi üzündən N.Nərimanov bu arzusuna da çatı bilmədi.

Hökumət orqanları bütün bu söyləri süründürməçiliyə salaraq, gah belə qəzet və jurnalların məqsəduyğun olmadığını, gah oxucu tapmayacağını, gah da yaxşı mütəxəssis olmadığını görə jurnalın keyfiyyətsiz çıxacağını, habelə Bakıda şərq dillərini bilən sensorun olmadığını bəhanə edərək, N.Nərimanova qəzet və jurnal nəşr etmək imkanı vermədi. Beləliklə, N.Nərimanovun qəzet və jurnal nəşr etmək üçün Qafqaz canişininin mətbuat işlərinə baxan baş idarəsi və xüsusi şöbəsi, Qafqaz Sensura Komitəsi, Daxili İşlər Nazirliyi, Bakı qradonaçalnikı ilə dafələrlə yazışması nəticəsiz qaldı. Ruhdan düşməyən N.Nərimanov zəhmətkeş balalarına təlim-tərbiyə verməklə bərabər, Bakıda rus dilində çıxan «Kaspi» adlı qəzetə, Bağçasaray şəhərində çıxan «Tərcüman» qəzetinə, Hindistanın Kəlküttə şəhərində farsca nəşr olunan liberal «Həblül-mətin» jurnalına müxtəlif məsələlərə aid məqalələr göndərir, Hindistanın, Bolqarıstanın, Misirin mütərəqqi nəşirləri və qəzet idarələri ilə əlaqə saxlayırdı. O eyni zamanda tərcümə ilə də

məşğul olur, qabaqcıl rus elm və ədəbiyyatını azərbaycanlılar arasında yayırdı [Əhmədov H. 1967, s. 54-59].

N.Nərimanov dövrünün mütərəqqi pedaqoji tələblərini düzgün təyin edə bilirdi. XIX əsrin sonunda Rusiyada olduğu kimi Zaqafqaziyada, o cümlədən Azərbaycanda da böyük bir mütərəqqi hərəkət mövcud idi. Bu hərəkət ədəbiyyat, mətbuat ilə bərabər, əsasən, məktəb və xalq maarifi sahəsində özünü daha çox göstərirdi. Geniş xalq kütləsi arasında maarif və mədəniyyəti yaymağı qarşısına məqsəd qoyan bu hərəkətin genişlənməsi çar məmurlarını ciddi vahiməyə salmışdı. Rusiya Daxili İşlər Nazirliyi bütün quberniya və vilayətlərə məxfi məktublar göndərərək, bu hərəkətin məqsədinə, onun başçılarına aid məlumat toplayırdı. Polis departamentinin məxfi məktublarından birində deyilirdi: «Polis departamentinə daxil olan məlumatlarda son zamanlar tatar (Azərbaycan – H.Ə.) ədəbiyyatında tamamilə yeni təsir göründüyü göstərilir və bu yeni təsir, hər şeydən əvvəl, yeni məktəb ideyası, ana dili təlimi ilə əlaqədardır».¹ İrəvan və Bakı qubernatorlarının cavab məktublarında yenilik tərəfdarları siyahısında M.T.Sidqi, H.Zərdabi, S.M.Qənizadə, H.Mahmudbəyov ilə bərabər N.Nərimanovun da adı vardı.²

N.Nərimanovun yaxından iştirak etdiyi «Nicat», «Nəşri-maarif» xeyriyyə cəmiyyətləri öz fəaliyyətlərini xeyli genişləndirmişdi. Bu dövrdə mətbuatda, ədəbi cəmiyyətlərdə tərəqqipərvər və demokratik qüvvələrlə mürtəcelər arasında ciddi mübarizə gedirdi.

«Dəbistan» (ناتسب) jurnalı

N.Nərimanovun və onun məslək dostlarının təşəbbüsü nəticəsiz qalmadı. Onun ideya dostlarından olan tanınmış maarifçilərdən Məhəmməd həsən bəy Əfəndizadə ilə Əliskəndər Cəfərzadə tərəfindən 1906-cı ildə Bakıda «Dəbistan» adlı ilk pedaqoji jurnal nəşr olundu.

Fars dilində ibtidai məktəb mənasını verən, 1906-1907-ci illərdə nəşr edilən «Dəbistan» jurnalı həmin dövrdə dərsliyin, dərs vəsaitinin yoxluğundan çətinlik çəkən məktəblərə olduqca faydalı olmuşdur. Beləliklə, cəmi iki il işıq üzü görən jurnalın 1906-cı ildə 17 sayı, 1907-ci ildə isə cəmi 18 sayı çapdan çıxmışdır. Bundan başqa, jurnala əlavə olaraq valideynlər üçün xüsusi vərəqə də nəşr olunurdu. Sonralar böyük maliyyə çətinlikləri ilə üzləşən jurnal bağlanmışdır [Əhmədov H.2014].

«Dəbistan»ın nəşri digər maarifçilər kimi pedaqoji jurnal nəşr etdirməyin ilk təşəbbüskarı olan Nəriman Nərimanovun da sevincinə səbəb olmuşdur. O, «İrşad» qəzetinin 9 mart 1906-cı il tarixli 64-cü sayında «Nər» təxəllüsü ilə dərc etdirdiyi «Türk dilində yeni jurnal» adlı məqaləsində yazırdı: «Bakı müəllimlərinə, Əliskəndər bəy Cəfərova və Məhəmməd həsən bəy Əfəndiyevə

¹ Arxiv: Gürcüstan MDA, F.12, s.7, iş №2457, v.2.

² Arxiv: Gürcüstan MDA, F.12, s.7, iş №2457, v.29.

təzə türk dilində ikihəftəlik «Dəbistan» adında jurnal nəşr etməyə izin verilibdir. Bu jurnal məktəblərdə oxuyan müsəlman balaları üçün olub, ayda bir dəfə valideynlər üçün də «Əlavə» veriləcəkdir. Məzkur jurnalın proqrammasını nəzərdən keçirib gələcəkdə müsəlman müəllimlərinə böyük nəf gətirməyinə şübhə etmiriz. Belə jurnalların çox olmağını qəlbdən istəyirik».

Həqiqət hal, bir millətin mədəniyyət cəhətcə halından bəhs edəndə haman millətin balalarının tərbiyəsinə nəzər etmək gərəkdir. Müsəlman uşaqlarının tərbiyəsi çox yaman halda olmağı kərrat ilə qəzetlərimizdə yazılıbdır. Lakin nə etməli? Uşaqların ibtida tərbiyəsi anaların öhdəsində olub, analarımızdan dəxi lazım olan tərbiyəni gözləyə bilməriz. Çünki hal-hazırda biçarə analarımız ev işlərindən başqa bir şey bilməyirlər. Uşaqları döymək, söymək gücü ilə yaman hərəkətlərdən saxlayıb kifayət edirlər.

Döymək, söymək ilə uşağın ətvarını düzəltmək olmaz. Bədənə lazım olan kimi ağla və ruha yem lazımdır. Mədəniyyəti, məlumatı olmayan ana uşağın ağlına və ruhuna nə tövr sığal verə bilər? Hal-hazırda bu bir böyük məsələdir ki, hamı işlərimizi çətinləşdirir. Hay, dini-islam zəifləsir! Hay, millət nadanlıqda qalıb çürüyür deyib bağırmaqla bir şey olmaz... Tərbiyə, mədəniyyət və tərəqqi yolu təbii olmaq üçün bu məsələyə artıq diqqət etməlidir... Məktəblərin çox olmağı gələcəkdə millətin böyük xoşbəxtliyinə səbəb olacaqdır. Bu barədə sözlər, təsəvvürlər yüz kərə təkrar olunubsa, biz yüz birinci dəfə təkrar edirik və edəcəyiz. Ümid edirik ki, təzə jurnalın idarəsi valideylərə (valideyn analara – H.Ə.) məxsus aylıq «Əlavə»də bu məsələyə artıq diqqət etsin. İki həftəlik jurnal – «Dəbistan» məktəblərdə oxuyan uşaqlarımız üçün olub, onların ağıllarına və ruhlarına lazım olan yem verməyinə şübhəmiz yoxdur. Bu vaxtadək kitabsızlıqdan uşaqlarımız zərərli, əqidəni pozan kitablar oxuyub nələc qalmışdılar. «Dəbistan» isə bu tövr kitabların aradan götürülməyinə səbəb olub, zəmanəmizə lazım olan məlumatlar verməyini gözləyirik. Bəli, oxuyanlarımızda qeyrət görünür, hər kəs öz qüvvəsinə görə işləyir. İşləyin, qeyrətli qardaşlar, işləyin. Qoy millətin afərin səsi sizə ürək verib qeyrətimizi dəxi də artırsın» [Nərimanov N.1973. s. 345-346].

«Rəhbər» (رہبر) jurnalı

İlk pedaqoji jurnallarımızdan biri də «Rəhbər»dir. «Rəhbər» 1906-1907-ci illərdə Bakıda nəşr edilirdi. Cəmi 5 nömrəsi çapdan çıxan bu jurnalın redaktoru dövrünün tanınmış maarifçisi Mahmudbəy Mahmudbəyov idi. Onun ətrafında S.M.Qənizadə, M.Ə.Sabir, A.Səhhət, F.Köçərli və digər tanınmış pedaqoqlar toplanmışdır [Əhmədov H. 2014].

«Məktəb» (مکتب) jurnalı

«Dəbistan»ın və «Rəhbər»in ardınca nəşirləri Qafur Rəşad Mirzəzadə ilə Əbdürrəhman Əfəndizadə olan «Məktəb» jurnalı nəşr edilmişdir. 1911-1920-ci illərdə nəşr edilmiş bu jurnalda dövrün tanınmış maarifçilərinin, o cümlədən

«Dəbistan»
(1906-1907)

«Rəhbər»
(1906-1907)

Fərhad Ağazadə, Sultan Məcid Qənizadə, Əli Ağa Hüseynzadə, Süleyman bəy Əbdülrəhmanzadə, Şəfiqə xanım Əfəndizadə, Tubu xanım Əhmədbəyzadə, Tofiq Gəncəli və b. xalq maarifinə təlim və tərbiyə məsələlərinə dair yazıları nəşr olunurdu [Hüseynli S. 1995, s. 45].

«Dəbistan» və «Məktəb» jurnallarının yazarlarının fikirləri, ilk növbədə Həsən bəy Zərdəbinin, Əliskəndər Cəfərzadənin, Əli Ağa Hüseynzadənin, Fərhad Ağazadənin, Şəfiqə xanım Əfəndizadənin, Ə. Cəfərzadənin, Nəriman Nərimanovun və b. fikirləri ilə səsləşirdi.

Çox maraqlıdır ki, jurnalın 1-ci nömrəsində o vaxtlar Həştərxanda sürgündə olan Nəriman Nərimanovun doktor Nərimanbəy təxəllüsü ilə «Əziz balalar» adlı məqaləsi çap edilmişdir. N. Nərimanov uşaqlara müraciətlə deyirdi: «Biz anadan təvəllüd tapıb da bu mərhələyə yerləş etməkdə, böyük zəhmətlərə, ağır məşəqətlərə mübtəla olduq. Dərin uçurum dərələri keçib, uca dağları aşarkən, həyatımız hər gün, hər saat və hər dəqiqə təhlükədə bulunub, məqsədimizə çatmamış həlak olmağımızı düşünürdük. Belə bir vəziyyətdə məktəbyaşlı uşaqların çox az bir hissəsi öz məqsədinə çatırdı və bunlar da müəyyən məqsədə çatanaqədər müxtəlif əzablara düçar olurdular. Bu cür şəraitdə «mindən birmizin üzünə xoşbəxtliyin günü doğub, min-min bələlardan xilas olub da, hazırda dərəcəyə çatdıq, yəni bir nöqtəyə, bir məqama yetişdik ki, insan ilə heyvanın fərqi anlaşıq, düşündük ki, biz insanıq, bizə yemək-ichməkdən başqa, ruhumuzu

təmizləmək, əqlimizə seyqəl vermək lazımdır» [Nərimanov N. 1973].

N.Nərimanov yazır ki, bundan sonra biz tək-cə ruhumuzu təmizləmək, əqlimizə seyqəl (sığal) verməklə kifayətlənmədik, «düşündük ki, ruhumuzun təmiz olmağı və təhsil etdiyimiz elmlər məxsusi tək bizim üçün deyil, bəlkə ümumi insan üçündür. Yəni məktəb vasitəsi ilə öyrəndiyimiz elmləri, fənləri insanlar arasında inkişaf etdirmək fikrində bulunduq» [Nərimanov N. 1973].

Biz məqsədimizə çatmaq üçün çətinliklə mübarizə aparmalı olduq. Bunun birincisi atalarımızın elmsiz olması idi. Belə ki, atalarımızın elmsiz olması bizim qaranlıqdan işıqlığa çıxmağımıza, yəni təhsil almağa, dünyəvi elmləri öyrənməyimizə mane olurdu. Təhsil işindəki ikinci çətinlik isə köhnə məktəblərdə, xüsusilə mollaxanalarda hökm sürən təlim üsulu ilə əlaqədar idi. Belə ki, uşaqlar «10 il, 20 il dizləri üstə gözəl ömürlərini boş-boş kitablar arxasında çürüdüb, axırda bir işə yaramırdılar». Bundan başqa milli qəzet, milli ədəbiyyat da yox dərəcəsiyəndə idi, xalq ona həsrət qalmışdı. «Nəinki balalar, hətta böyüklər üçün də ruznamələr yox idi. Ağızlarımız bağlı, fikirlərimiz dağınıq, halımız qayət pərişan idi» [Nərimanov N. 1973].

Uşaqların təhsilini çətinləşdirən üçüncü məsələ, Nərimanovun fikrincə, analarımızın savadsızlığı idi. «Ah bu nə yaman bəla! Necə ağır, məşəqqətli müharibə! – deyən Nərimanov, bu cəhəti gənclərin təhsilinə mane olan ən böyük bəla adlandırdı. O yazırdı: «Analarımız bizləri, əlbəttə, sevirdilər: fəqət bizlərə şəkər yerinə zəhrimar verirdilər. Bədənimizi, ruhumuzu, əqlimizi büsbütün xarab edib, bədəndən şil, ruhdan zəif, əqildən naqis edərək biz pərişan hallıları dünyanın üzərinə buraxırdılar. Belə bir dəhşətli yollar ilə gedərkən mindən birimiz ruzigarın sədəmələrindən yarımcan xilas olurduq».

N.Nərimanov öz mütərəqqi müasirləri ilə birlikdə hər üç cəhətə qarşı ardıcıl mübarizə aparmış və gənc nəslin normal inkişafına, təlim və tərbiyəsinə çalışmışdı. O, gənclərin təlim və tərbiyəsi sahəsindəki dəhşətləri, gənclərin çəkdikləri əzab və əziyyətləri göstərməklə bərabər, yetişməkdə olan gənc nəslin həyat yolunu, bu yoldakı aydınlığı da görürdü.

O yazırdı: «Biz gedən yol ...daşlı, torpaqlı, iti tikanlar ilə səpilmiş olarkən, sizin həyatınızın yolu işıq, təmiz, yumşaq görünür» [Nərimanov N. 1973, s. 2-3]. Həmin jurnalın 2-ci sayında dərc etdirdiyi növbəti məqaləsində isə uşaqların əqli təhsil sahəsində müvəffəqiyyət qazanması üçün bir sıra pedaqoji-tibbi məsləhətlər də vermişdir. Məsələn: «Əziz balalar! Elmləri sevirsinizsə və bu yolla tərəqqi etmək istəyirsinizsə, sağlamlığınıza artıq diqqət etməlisiniz»³ [«Məktəb» jurnalı 1911, s.23].

«Məktəb» jurnalı oxucunun pedaqoji biliyinin və dünyagörüşünün genişlənməsində, elmə, maarifə həvəsin artmasında, uşaqlarda müsbət əxlaqi

³ Yuxarıda göstərilən hər iki məqalənin N.Nərimanovun 1973-cü ildə «Elm» nəşriyyatı, 1985-ci ildə isə «Azərnəşr» tərəfindən nəşr edilmiş «Seçilmiş əsərləri»nin heç birinə daxil edilməməsi təəssüf doğurur.

keyfiyyətlərin tərbiyə edilməsində böyük rol oynamışdır. Jurnalda H.Zərdabi, M.Ə.Sabir, S.S.Axundov, Ü.Hacıbəyov, A.Şaiq, A.Səhhət, C.Cabbarlı və başqalarının məqalələri ilə yanaşı rus klassiklərindən tərcümələr də çap edilmişdir.

Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin ilk on ilində nəşr edilən bir sıra jurnallarda da pedaqoji məsələlər öz əksini tapırdı. Belə jurnallardan biri 1920-ci ilin oktyabrında nəşrə başlayan və cəmi bir nömrəsi çap edilən «Xalq maarifi» idi. Digər bir jurnal – «Maarif və mədəniyyət» 1923-1927-ci illərdə çap edildi, 1928-ci ilin yanvar ayından adı dəyişdirilərək o dövrün ideologiyasına uyğun olan «İnqilab və mədəniyyət» adlandırıldı və Azərbaycan yazıçılar cəmiyyətinin orqanına çevirildi.

N.Nərimanovun yuxarıda haqqında bəhs etdiyimiz ayrıca «Pedaqoji» bölməsi olan «Təzə xəbərlər» və «Məktəb» adlı xüsusi pedaqoji jurnal nəşr etmək təşəbbüsü, nəhayət, işıq üzü görən «Dəbistan» və «Məktəb» jurnalları ilə Azərbaycanda məktəb, maarif, elm, təhsil və tərbiyə məsələlərinə aid pedaqoji mətbuatın əsası qoyuldu. Bu jurnalların nəşri ilə H.Zərdabi başda olmaqla Azərbaycan maarifçilərinin böyük bir dəstəsinin, ilk növbədə N.Nərimanov ilə S.M.Qənizadənin arzuları yerinə yetirildi. Bu jurnallarda nəşr olunan yazılar xalqımızın milli şüurunun, milli məniyyətinin formalaşmasında milli məktəb, uşaq və gənclərin təlimi, təhsili və vətən sevgisinin yüksəlməsinə xidmət etmiş, milli pedaqogikanın bünövrəsini qoymuşdur. Bütün bunlar həmin mətbuat orqanlarının tarixi xidmətləridir. Bu jurnalların nəşri Azərbaycanda milli pedaqoji mətbuatın birinci mərhələsini təşkil edir.

«Yeni məktəb» (يڻي مەكتەب)

İkinci mərhələ «Azərbaycan məktəbi» ilə başlayır. Bu jurnal 1924-1930-cu illərdə «Yeni məktəb», 1930-1941-ci illərdə «Müəllimə kömək» adı ilə nəşr edilmişdir. 1943-cü ildən isə «Azərbaycan məktəbi» adı ilə fəaliyyət göstərir. Bütün məzmunu və mündəricəsi ilə pedaqoji mahiyyət daşıyan «Yeni məktəb» 1924-cü ilin aprelindən nəşrə başlamışdır. (Məsul redaktoru Mustafa Quliyev idi).

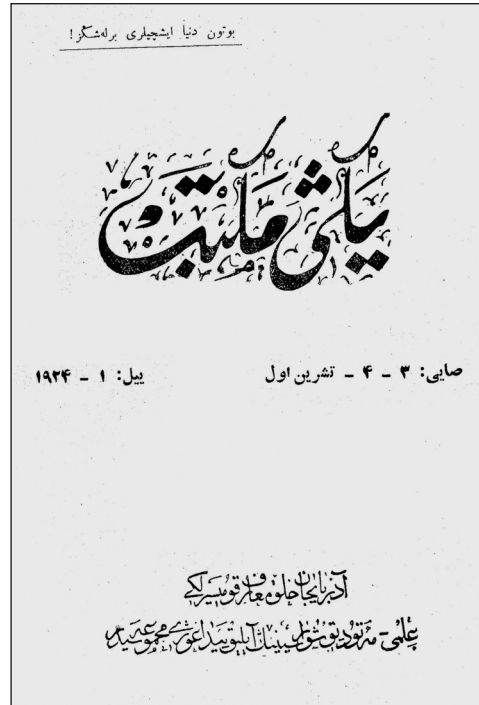
Sələflərinin, yuxarıda göstərilən bütün pedaqoji təmayüllü nəşrlərin qanuni varisi olan «Azərbaycan məktəbi» uzun və tarixi bir yol keçmiş, milli məktəb və pedaqoji elmlərin tərəqqisində tarixi xidmətlər göstərmişdir. Jurnalın səhifələrində dərc edilən pedaqogikanın nəzəriyyəsi, məktəb və pedaqoji fikir tarixinə dair məqalələr, məktəbşünaslıq, ailə tərbiyyəsi, məktəbəqədər tərbiyə, həmçinin fənlərin tədrisi metodikasına dair yazılar müəllimlərin, maarif işçilərinin stolüstü vəsaitləri olmuşdur [Əhmədov H. 2014].

Keçən əsrin ikinci yarısından bu günə qədər pedaqoji elmlər sahəsinə gələn gənclərin hamısının, indi isə artıq cəmiyyət arasında pedaqog kimi tanınan alim və mütəfəkkirlərin mübaliğəsiz demək olar ki, əksəriyyətinin formalaşmasında jurnalın rolu böyükdür.

«Azərbaycan məktəbi» jurnalının tarixi xidmətlərini bir neçə cəhətdən qiymətləndirmək olar:

«Məktəb»
(1911-1920)

«Yeni məktəb»
(1924-1930)

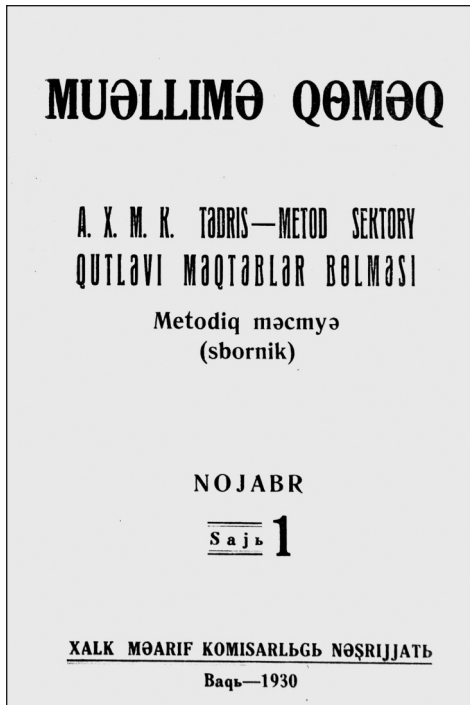
1. Birinci və ən vacib cəhət budur ki, bu jurnalın səhifələrində dərc edilən məqalələrin müəllimlərimizin elmi-pedaqoji və metodiki hazırlığının yüksəldilməsinin nəticəsi olaraq ölkədə ilk onilliklər ərzində əvvəlcə ümumi ibtidai icbari təhsil, sonralar isə 7 illik və 8 illik ümumi icbari təhsil həyata keçirildi. Bu, Azərbaycan xalqının həyatında mühüm nailiyyət idi.

2. Jurnalın ikinci tarixi xidməti 1941-1945-ci illərdə təhsil ocaqlarımızın öz fəaliyyətini dayandırmadığına aid məqalələrin dərc edilməsidir. Ziyalılarımızın, ilk növbədə Səməd Vurğunun jurnalda nəşr edilmiş məqalələri gənclərə Vətən, vətənpərvərlik hisslərini aşılayırdı.

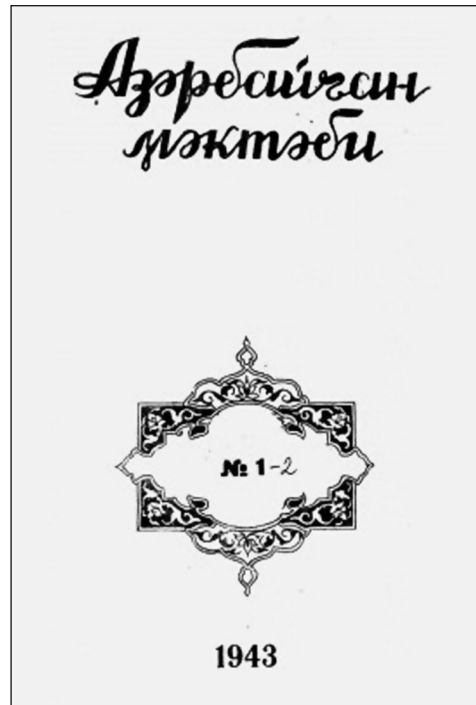
«Azərbaycan məktəbi» jurnalında müharibədən sonrakı illərdə dərc edilən silsilə məqalələr məktəblə, gənclərin təhsili ilə bağlı dövlət qərarlarının, o cümlədən «Məktəbin həyatla əlaqəsini möhkəmləndirmək və ölkədə xalq maarifi sistemini daha da inkişaf etdirmək haqqında» Qanunun təbliğində və onun yerinə yetirilməsində xalq maarifi işlərini geniş xalq kütləsi arasında yaymaq işində xüsusi rol oynamışdır [Əhmədov H. 2000, s.32-38].

Keçən əsrin 80-ci illərində ulu öndər Heydər Əliyevin tapşırığına əsasən hazırlanan məktəb islahatının həyata keçirilməsi ilə bağlı dərc edilən məqalələr onun xalq maarifinə olan qayğısının təzahürü kimi qiymətlidir.

3. «Azərbaycan məktəbi» jurnalının bir vacib tarixi xidməti də müstəqillik

«Müəllimə kömək»
(1930-1941)

«Azərbaycan məktəbi»
(1943 — bu günə qədər)

dövrünün təhsil siyasəti ilə bağlıdır. Bu istiqamətdə olan məqalələrdə ulu öndər Heydər Əliyev təhsil quruculuğunun memarı, onun hamisi və qayğıkeşi kimi oxuculara çatdırılır. Həmçinin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin təhsil sahəsində həyata keçirdiyi islahatlar, onların müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi tədbirləri ilə bağlı yazılar təhsilə dövlət qayğısını göstərir.

4. «Azərbaycan məktəbi»nin bir tarixi xidməti də Azərbaycan xalq pedaqogikasıdan üzü bəri Azərbaycan mütəfəkkirlərinin, maarifçilərin pedaqoji ideyalarına aid silsilə məqalələr dərc etdirməsi ilə yadda qalıb. Azərbaycan pedaqogika elminin məşhur yazarlarından professor Əliheydər Həşimovun, «Azərbaycanın Makarenkosu» adlandırdığımız professor Mərdan Muradxanovun məqalələri oxucuların rəğbətini qazanan yazılar idi. Mərdan müəllimin Nizaminin əsərlərində təlim-tərbiyə məsələləri ilə bağlı məqalələri Nizamişünasların stolüstü kitablarından olmuşdur. Ailə tərbiyəsində aid çoxsaylı məqalələri, məşhur pedaqog A.S.Makarenkonun pedaqoji irsinə aid tədqiqatlarının jurnalın səhifələrində çap edilməsi Mərdan müəllimin Ümumittifaq miqyasında tanınmış alimlər sırasına qalxmasına zəmin hazırladı və o, doktorluq dissertasiyası müdafiə etmədən professor adı alan ilk pedaqog alimlərdən biri, birincisi oldu.

Azərbaycanda məktəb tarixinə dair nəşr olunan məqalələr xalqımızın çoxəsrlik və zəngin tarixini üzə çıxartdı.

5. «Azərbaycan məktəbi»nin bir tarixi xidməti də rus, Avropa və dünyanın klassik pedaqoqlarının mütərəqqi pedaqoji fikirlərinə aid tərcümə yazılar dərc etməsi ilə yadda qalıb.

Jurnalın səhifələrində böyük rus pedaqoqu K.D.Uşinskinin, pedaqogika elminin banisi hesab edilən məşhur çex pedaqoqu Y.A.Komenskinin və İ.H.Pestalossinin ideyalarına aid yazılar təkcə müəllimlərimizin pedaqoji biliyini zənginləşdirməmiş, həm də Azərbaycanın məşhur maarifçilərinin, klassik pedaqoqlarımızın, ilk növbədə Firdun bəy Köçərli ilə Nəriman Nərimanovun tarixi arzularını, istəklərini də həyata keçirmişdir. Bu unudulmaz maarifçilərimizin istək və arzularından, bəzi məqamları qeyd etməyi lazım bilirəm.

«Azərbaycan məktəbi»nin baş redaktorları

Jurnalın ilk baş redaktoru Mustafa Quliyev olub (1924-1928). Mustafa Quliyev ilk xalq maarif komissarı olmaqla bərabər, Azərbaycanda ilk pedaqoji texnikumların təsis edilməsi də onun adı ilə bağlıdır. 1928-1929-cu illərdə Abbas Sultanov, 1930-cu ildə Qılıncinski, 1932-ci ildə Mikayıl Rəhimli, 1935-1936-cı illərdə Pənah Qasimov, 1937-1940-cı illərdə İsmayıl Qasimov, 1940-cı ilin sonlarında Rüstəm Hüseynov, 1941-ci ildə Laləzar Mustafayeva, 1947-ci ildə Ə.M.Qafarlı, 1948-1963-cü illərdə Rüstəm Hüseynov, 1963-1974-cü illərdə Əkbər Mirzəyev, 1974-1981-ci illərdə Əjdər Ağayev, 1981-2006-cı illərdə Zəhra Əliyeva, 2006-2018-ci illərdə Nəcəf Nəcəfov rəhbərlik edib. Hazırda jurnalın baş redaktoru Rəhil Nəcəfovdur.

«Azərbaycan məktəbi» jurnalının ictimai-pedaqoji fikir tarixində rolu

«Azərbaycan məktəbi» jurnalının səhifələrində dünya və rus klassik pedaqoqlarının mütərəqqi fikirlərinin, SSRİ xalqlarının görkəmli maarifçilərinin təbliğində Azərbaycan alimlərindən M.Muradxanov, Ə.Seyidov, A.Abbasadə, B.B.Komarovski, Ə.Zəkuzadə, Ə.Həşimov, Ə.Tağıyev, M.Məhərrəmov, Y.Kərimov, Z.Qaralov, İ.Mollayev, Ə.Qarabağlı, Ə. Tağıyev, Ş.Mikayılov, İ.Cəbrayılov, O.Həsənlı, R.Hüseynzadə, M.İlyasov, F.Rüstəmov, H.Bayramoğlu, V.Xəlilov, psixoloqlardan Ə.Bayramov, Ə.Əlizadə, R.Əliyev və onlarla başqalarının məqalələri az rol oynamamışdır [Əhmədov H. 2017, s.27-35; Məmmədova E. 2019].

Azərbaycanda pedaqoji fikrin, ana dilində yeni üsullu dərsliklərin nəşrində, müəllim kadrlarının hazırlanmasında rus pedaqogikasının atası hesab edilən K.D.Uşinskinin qüdrətli pedaqoji irsinin böyük təsiri məlumdur. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı K.D.Uşinskinin irsinə həmişə böyük hörmətlə yanaşmış, müntəzəm olaraq onun pedaqoji fikirlərini təbliğ etmişdir. Jurnalda K.D.Uşinskinin pedaqoji fikirləri ilə yanaşı N.K.Krupskayanın, novator pedaqoq A.S.Makarenkonun, Lunaçarskinin, tanınmış pedaqoq Şatskinin, Suxomlinskinin, görkəmli dövlət xadimi M.İ.Kalininin təlim-tərbiyəvi fikirlərinə dair xeyli məqalə dərc edilmişdir [Məmmədova E. 2019].

Sovet məktəbinin təşkilatçısı və qurucularından biri olan N.K.Krupskayanın

pedaqogika elminin yaranması və inkişafındakı rolunu, onun didaktik görüşlərini, məktəbin həyatla əlaqəsinə dair pedaqoji irsini, politexnik təlimə, şəxsiyyət və kollektiv məsələlərinə dair dəyərli fikirlərini oxuculara çatdırmaq işində jurnal mühüm rol oynamışdır.

Pedaqoji elmin bir sıra vacib problemlərinin həlli, xüsusilə yeni insanın tərbiyə edilib yetişdirilməsi, şəxsiyyət və kollektiv, yenidən tərbiyə və s. kimi məsələlər A.S.Makarenkonun pedaqoji irsi ilə çox bağlıdır. Pedaqoji fikir tarixinə yenilikçi pedaqog kimi daxil olan Makarenkonun pedaqoji irsi ilə Azərbaycan oxucuları ilk dəfə məhz «Azərbaycan məktəbi»nin səhifələrində tanış olmuşlar. Jurnalda Makarenkoya aid yazılara hələ Böyük Vətən müharibəsindən əvvəlki nömrələrdə rast gəlirik. 1940-cı illərdən bu günə qədər jurnalda böyük sovet pedaqoqunun tükənməz və qiymətli pedaqoji ideyalarına aid dərc edilmiş onlarca məqalə Azərbaycan müəllimlərini pedaqogikanın bir çox mühüm nəzəri məsələləri ilə silahlandırmış, məktəb təcrübəsinə yaxından kömək etmiş, gənclərin tərbiyəsinə böyük fayda vermişdir [Əhmədov H. 2003, s.41-50; Məmmədova E. 2019].

A.S.Makarenkonun pedaqoji irsinə maraq sonralar daha da artdı və bu irsdən Azərbaycan məktəblərində istifadə etməyin səmərəli yollarını göstərən məqalə və əsərlər meydana gəldi. Bu sahədə ilk müvəffəqiyyətli addım professor M.Muradxanova aiddir.

Bu günlərdə yubileyini keçirəcəyimiz «Azərbaycan məktəbi» jurnalının digər bir mühüm xidmətini də qeyd etmək lazımdır. Bu da jurnalın Azərbaycan məktəb və pedaqoji fikir tarixinin müxtəlif problemlərinə aid vaxtaşırı məqalələr dərc etməsidir. Mübaliğəsiz demək lazımdır ki, azərbaycanlı oxucular Azərbaycan məktəbinin və pedaqoji fikrinin inkişafı tarixi ilə ilk dəfə məhz bu jurnal vasitəsilə tanış olmuşlar. Xalqımızın zəngin mədəniyyət tarixinin ayrılmaz hissəsi olan məktəb və pedaqoji fikrin bir sıra aktual problemlərinə həsr edilmiş məqalələri biz «Azərbaycan məktəbi» jurnalının səhifələrində oxumuşuq. Jurnal keçmiş mədəni irsimizə, məktəbin inkişaf yollarına dərin hörmətlə yanaşmış və bununla da oxucuların bir daha hörmətini qazanmışdır.

Xalqımızın mədəni irsinə aid dərc edilmiş məqalələri, əsasən, üç qrupa bölmək olar:

1. İnqilabdan əvvəlki Azərbaycan məktəblərinin tarixinə həsr edilmiş məqalələr;
2. Elmi-pedaqoji fikrin görkəmli nümayəndələrinin ideyalarını işıqlandıran məqalələr;
3. Sovet məktəbinin tarixini, onun inkişaf yolunu və böyük müvəffəqiyyətlərini əks etdirən məqalələr.

Jurnalın keçmiş nömrələrini vərəqləyərkən orta əsrlərdə Azərbaycanda məktəb təhsilinin ümumi səciyyəsinə göstərən, ölkəmizdə yaradılan dünyəvi təhsil müəssisələrinə, onların quruluşuna, bu məktəblərin tarixi roluna, rus-Azərbaycan pedaqoji əlaqələrinə, Zaqafqaziya xalqlarının pedaqoji əlaqələrinə, müəllim kadrları hazırlığının bir çox cəhətlərinə aid xeyli dəyərli məqalələrin dərc edildiyi aşkar olur.

Bu da təkzibedilməz bir həqiqətdir ki, Azərbaycan xalq pedaqogikasından başlamış, böyük Nizamidən xalq şairimiz Səməd Vurğunadək yüzlərlə mütəfəkkirin, pedaqoqun, maarifçinin, məktəbdarın, müəllimin, metodistin, neçə-neçə zəka sahibinin həyatı və fəaliyyəti, pedaqoji ideyaları ilk dəfə «Azərbaycan məktəbi» jurnalının səhifələrində xalqa çatdırılmışdır. Oxucu pedaqoji fikir tariximizin nadir incilərini təşkil edən A.Bakıxanovun, M.Ş.Vazehin, M.F.Axundovun, H.Zərdabının, S.Ə.Şirvaninin, A.O.Çernyayevskinin, C.Məmmədquluzadənin, F.Köçərlinin, R.Əfəndiyevin, N.Nərimanovun, S.M.Qənizadənin, H.Mahmudbəyovun, M.T.Sidqinin, S.S.Axundovun, M.Ə.Sabirin, A.Şaiqin, Ü.Hacıbəyovun və bir çox mütəfəkkirlərin təlim-tərbiyəyə aid fikirləri, xalq maarifinin tərəqqisi uğrunda apardıqları fədakar mübarizələr haqqında bu jurnaldan oxumuşdu. Azərbaycanın pedaqogika tarixçilərindən Ə.Y.Seyidovun, Ə.Həşimovun, Əmir Tağıyevin, Əyyub Tağıyevin, İ.Mollayevin, D.Mustafayevanın, N.Rəfibəylinin, həmçinin jurnalın fəal müxbirlərindən olan metodist jurnalist M.Aslanovun, ədəbiyyatşünaslardan Ə.Bağırovun, M.Sultanovun, X.Məmmədovun, metodist-professor A.Abdullayevanın həmçinin bu sətirlərin müəllifinin qələminin məhsulu olan bir çox məqalə məhz Azərbaycan maarifinin, pedaqoqlarının irsinin yayılmasına həsr edilmişdir [Məmmədova E. 2019].

«Azərbaycan məktəbi»nin çox mühüm xidmətlərindən biri də qadın azadlığı, qadın təhsili ilə bağlı məqalələrin yer almasıdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan maarifçilərinin böyük bir dəstəsi, başda M.F.Axundov, Həsən bəy Zərdabi olmaqla Qori Seminariyasının məzunlarından Firidun bəy Köçərli, Rəşidbəy Əfəndiyev, Nəriman Nərimanov və onlarla başqaları uzun illər qadın təhsili uğrunda mübarizə aparmışlar. Onların bu arzularının da reallaşmasında «Azərbaycan məktəbi»ndə dərc edilən məqalələrin təsiri az olmamışdır. Vaxtı ilə ibtidai təhsil arzusunda olan Azərbaycan qadını bu gün nəinki oxuyur, dərs alır, o həm də oxudur, dərs verir. Bu gün Azərbaycan qadını müstəqil Azərbaycan dövlətini idarə edir və dövlətçiliyimizin keşiyində durur. «Azərbaycan məktəbi» jurnalında N.Nərimanovun da vaxtı ilə Həştərxandan rus dilində nəşr etdirdiyi, lakin oxuculara məlum olmayan, vaxtilə əldə etdiyimiz «Məktəbyaşlı uşaqların döş qəfəsinə diqqət yetirmək nə üçün zəruridir» adlı məqaləsi Azərbaycan dilinə tərcümə edilərək çap edilmişdir [Əhmədov H. 1976, s.51-55].

Nəticə

Yüz ildən çox tarixi olan pedaqoji mətbuatımızın varisi olan «Azərbaycan məktəbi» də öz mənbəyini ilk təşəbbüslərdən, ilk ideyalardan, bu sahədə atılan ilk addımlardan götürmüş və xalq təhsilinin, pedaqoji elmlərin tərəqqi tapmasında diqqətləyi xidmətlər göstərmiş, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi jurnallar içərisində «Azərbaycan məktəbi» önəmli yer tutur. Hazırda jurnalın baş redaktorunun bilavasitə rəhbərliyi ilə bu pedaqoji mətbuat orqanının beynəlxalq aləmdə tanınan və təqdir olunan nüfuzlu elmi jurnalların siyahısına daxil olunması istiqamətində ciddi işlər görülür.

Fürsətdən istifadə edərək bəzi tövsiyələrimi də dilə gətirmək istərdim. Bu, pedaqoji tənqidlə bağlıdır. Bu gün Azərbaycan pedaqoji mətbuatında tənqid görünmür və ya az-az təsadüf edilir. Jurnalın səhifələrində elmi-pedaqoji tənqiddə dair yazılar görmək istərdim. Rast gəldiyim bir çox mənbələrdə milli məktəb, təlim, tərbiyə və təhsil ilə bağlı qüsurlar, təhriflər narahatlıq doğurur. Bu qüsurlara irihəcmli əsərlərdə, qəzet və jurnal səhifələrində, hətta ciddi elmi-tədqiqat işlərinin nəticəsi olan namizədlik və doktorluq dissertasiyalarında da rast gəlirik.

Bu gün «Azərbaycan məktəbi» jurnalı müstəqil, suveren respublikamızda xalq maarifinin, təhsilin və elmin inkişaf strategiyasına dair dövlət siyasətinin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsinin ön cərgəsində gedir, məktəb təhsilinin Avropaya integrasiyasına kömək edir.

Bu da həqiqətdir ki, milli təhsilimizlə bərabər, milli pedaqoji mətbuatımızın həm tarixi, həm də müasirlik baxımından spesifik xüsusiyyətlərini öyrənmədən dünya təhsil sisteminə integrasiya prosesində milli kimliyimizi təqdim edə bilmərik.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Aşırlı A. (2009) Azərbaycan Mətbuatı Tarixi (1875-1920). Bakı: «Elm və təhsil», 296 s.
2. Mahmudov Y. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası (2004), I cild, Bakı: «Lider nəşriyyat».
3. Çingizovlu Ə. (2010) Mahmudbəyovlardan biri. «Soy» dərgisi, Bakı, №: 2 (34), s. 23-25.
4. Əhmədov H. (1966) «Tarixi qurultay». «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №8, s. 56-63.
5. Əhmədov H. (1970) Azərbaycanda kənd ümumtəhsil məktəbləri tarixindən. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №2, s. 72-79.
6. Əhmədov H. (1986) XIX əsrin birinci yarısında Azərbaycan xalq maarifinin inkişafı. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №9, s. 55-61.
7. Əhmədov H. (1987) Əsassız məlumat, «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzeti, №9.
8. Əhmədov H. (1989) Məktəb kollegial idarətmə orqanlarının fəaliyyət prinsipləri. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №7, s.31-37.
9. Əhmədov H. (2017) Elmi-pedaqoji kadr hazırlığı: mülahizələr, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, №18.
10. Əhmədov H. (1966) Sultan Məcid Qənizadənin pedaqoji fikirləri. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №4, s. 61-68.
11. Əhmədov H. (1967) Azərbaycanda ilk qəza məktəbləri. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №9, s. 54-59.
12. Əhmədov H. (1970) Böyük pedaqoq, unudulmaz müəllim. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №12, s. 13-20.
13. Əhmədov H. (1978) M.F.Axundov «Əlifba» dərsliyi yazmışdır mı? «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №7, s.74-78.

14. Əhmədov H. (1981) Görkəmli demokrat – pedaqoq, məşhur metodist və maarifçi. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №6, s. 59-64.
15. Əhmədov H. (1981) Görkəmli maarifçi. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №11, s. 32-37.
16. Əhmədov H. (1988) A.S.Makarenkonun pedaqoji irsi Azərbaycan məktəbi və pedaqogikasının tükənməz mənbəyidir. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №3, s. 31-35.
17. Əhmədov H. (1988) Pedaqogika elminin görkəmli tədqiqatçısı. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №1, s. 58-63.
18. Əhmədov H. (1988) Pedaqoji elmlərin nailiyyətlərinin təbliğinə dair. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №10, s. 31-34.
19. Əhmədov H. (1989) Nadejda Krupskaya və Azərbaycan. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №3, s. 46-52.
20. Əhmədov H. (1990) Yenidənqurma şəraitində idarəetmənin nəzəriyyə və təcrübəsinin vəhdəti. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №1, s. 14-19.
21. Əhmədov H. (2000) Düşüncə, düşüncə, yenə də düşüncə! «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №5, s. 32-38.
22. Əhmədov H. (2003) Heydər Əliyev və müstəqil Azərbaycanın təhsil siyasəti. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №3, s. 41-50.
23. Əhmədov H. (2003) Tarix obyektivlik tələb edir. «Respublika» qəzeti, №12, 13, 15 iyul 2003-cü il.
24. Əhmədov H. (2008) Təhsilin modernləşdirilməsinin lokal aspektləri. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №6, s.82-86.
25. Əhmədov H. (2014) Azərbaycan məktəb və pedaqoji fikir tarixi, Bakı: «Elm və təhsil».
26. Əhmədov H. (2017) Azərbaycanda təhsil və pedaqogika elminin cəfəkeş alimi. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, №5, s.27-35.
27. Gürcüstan MDA, F.12, s.7, iş №2457, v.2.
28. Gürcüstan MDA, F.12, s.7, iş №2457, v.29.
29. Hüseynli S. (1995), «Dəbistan» və «Məktəb» jurnallarında xalq maarifi və təlim və tərbiyə məsələləri. Bakı: «Maarif», 45 s.
30. İbrahimov F., Hüseynzadə R. (2012) Pedaqogika (Dərslik), Bakı: «Mütərcim», II cild
31. Köçərli F. (1963) Seçilmiş əsərləri. Azərbaycan SSR EA-nın nəşriyyatı. Bakı, 340 s.
32. Köçərli F. (2014) Bibliografiya, Tərtibçilər: Nazilə Tahirova, Leyla Qafarova, Bakı, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası.
33. «Məktəb» jurnalı, № 1, 1911.
34. «Məktəb» jurnalı, № 2, 1911.
35. Məmmədova E. (2019) Azərbaycan məktəbi jurnalının nəşri tarixindən (1924 – 1991), Bakı, «Ərgünəş», s. 270.
36. Nərimanov N. (1973) Seçilmiş əsərləri. Bakı: «Elm», 450 s.
37. SP MDTA, F.733, s.203, iş № 2839, v.11.
38. SP MDTA, F.91, s.3, iş № 381 v.271.
39. SPB MDTA, F.776, s.13, iş №135, v.1-15.

40. SPB MDTA, F.776, s.13, iş №28, v.1-7.
41. Şirzadova M. (2018) Y.A.Komenskinin «Ana qucağı məktəbi» əsəri və onun əsas ideyalarının Azərbaycanda yayılması. Bakı, «Elm və təhsil», 176 s.
42. Zəkiyev İ. (2005) İlk Azərbaycanlı ensiklopediyaçı və nəşri dayandırılmış ilk Azərbaycan ensiklopediyası, Bakı Universitetinin xəbərləri, Humanitar elmlər seriyası, №: 4, Bakı, s. 112-216.
43. Ахмедов Г. (2007) Образование как важнейший компонент обеспечения безопасности Азербайджанской Республики в контексте интеграции в мировое образовательное пространство. // «Азербайджанская школа», №6, s. 91-95.

Elektron resurslar:

44. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı nüfuzlu elmi indekslərdə //mektebgushesi.az/.../azərbaycan-məktəbi-jurnali-nufu...
45. «Azərbaycan məktəbi» jurnalının 85 illik yubileyi qeyd ... //azertag.az
46. Azerbaijan Journal of Educational Studies | ICI Journals Master List//journals.indexcopernicus.com/journal
47. Azerbaijan Journal of Educational Studies Citefactor.org-Journal //www.citefactor.org
48. Azərbaycan məktəbi (jurnal) – Vikipediya, //az.wikipedia.org/wiki/Azərbaycan_məktəbi_(jurnal)
49. Azərbaycan məktəbi jurnalı //journal.edu.az
50. Pedaqoji mətbuatın cəfakeşi - Azərbaycan müəllimi - qəzet //muallim.edu.az/news.php?id=601
51. Təhsil KİV-ləri — Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi //edu.gov.az/az/page/13/391
52. Азербайджанская школа (журнал) — Википедия//ru.wikipedia.org/wiki/Азербайджанская_школа_(журнал).